

РОЗДІЛ III. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 377.014.5:316.7

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-4-13>

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ВИМІРУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Антіпова Н. П.

*кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри теорії та методики професійної підготовки
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-8014-4781
nataliaantipova17@gmail.com*

Ключові слова: професійна освіта, рівність, інклюзія, інновація, академічна мобільність.

Охарактеризовано першопричини зміни політики освітньої спільноти з метою служіння сучасному суспільству. Визначено особливості соціально відповідального університету як соціального інституту. Окреслено важливість дотримання морально-етичних принципів освіти при характеристиці соціального виміру якості професійної освіти. Відзначено провідне місце соціального виміру у стратегіях вищої освіти. Розглянуто перелік суб'єктів, залучених до розробки та впровадження соціальних стратегій у закладах професійної освіти. Наголошено на необхідності розробки власних стратегій виконання зобов'язань перед суспільством. Зазначено перелік закладів, що відповідальні за реалізацію державної політики соціального виміру професійної освіти. Визначено перелік принципів державної політики реалізації соціального виміру. Перераховано нормативно-правові акти, що регламентують різноманітні аспекти соціального виміру професійної освіти. Наголошено на наявності правового гарантування забезпечення рівного доступу до професійної освіти. Відзначено гарантованість мінімізації дискримінації під час здобуття професійної освіти. Розглянуто створення необхідних умов для здобуття якісної вищої освіти особами з особливими освітніми потребами. Охарактеризовано процедуру працевлаштування випускників та гарантування права на самостійний вибір місця роботи. Відзначено роль моніторингу зайнятості випускників у процесі оцінювання роботи закладу освіти. Відзначено здійснені нововведення процедури вступу до вищих закладів освіти з метою мінімізувати дискримінацію випускників з території Донецької та Луганської областей. Зазначено ключове завдання Болонського процесу – питання мобільності студентів та викладачів. Охарактеризовано нормативно-правові документи, що регламентують реалізацію права на академічну мобільність. Перераховано програми академічної мобільності, до яких мають можливість долучитися українські студенти та викладачі. Відзначено необхідність створення інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного Європейського простору вищої освіти.

THE REGULATORY ENSUREMENT OF THE IMPLEMENTATION OF THE SOCIAL DIMENSION OF VOCATIONAL EDUCATION

Antipova N. P.

Candidate of Pedagogical Sciences,

Lecturer at the Department of Theory and Methodology of Vocational Training

National Pedagogical Dragomanov University

Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-8014-4781

nataliaantipova17@gmail.com

Key words: *vocational education, equality, inclusion, innovation, academic mobility.*

The origins of changing the policy of the educational community in order to serve modern society are described. The peculiarities of a socially responsible university as a social institution are determined. The importance of observing the moral and ethical principles of education in characterizing the social dimension of the quality of vocational education is outlined. The leading place of the social dimension in the strategies of higher education is noted. The list of subjects involved in the development and implementation of social strategies in vocational education institutions is considered. The emphasis is placed on the need to develop our own strategies for fulfilling our obligations to society. The list of institutions responsible for the implementation of the state policy of social dimension of vocational education is indicated. The list of principles of the state policy of realization of social dimension is defined. The normative legal acts regulating various aspects of the social dimension of vocational education are listed. The emphasis is placed on the existence of a legal guarantee of ensuring equal access to vocational education. The guarantee of minimization of discrimination in obtaining vocational education is noted. The creation of the necessary conditions for obtaining quality higher education for persons with special educational needs is considered. The procedure of employment of graduates and guarantee of the right to independent choice of a place of work is characterized. The role of monitoring the employment of graduates in evaluating the work of educational institutions is noted. Innovations in the procedure of admission to higher education institutions in order to minimize discrimination against graduates from Donetsk and Luhansk regions were noted. The key task of the Bologna Process, that is, the issue of mobility of students and teachers, is mentioned. The normative-legal documents regulating the realization of the right to academic mobility are characterized. The academic mobility programs those Ukrainian students and teachers have the opportunity to join are listed. The need to create an inclusive, innovative and interconnected European Higher Education Area was noted.

Постановка проблеми дослідження. На етапі цивілізаційного розвитку зростає тенденція до гуманізації професійної освіти, яка полягає в утвердженні людини як найвищої суспільної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритету людської спадщини, гармонії особистості та навколишнього середовища, суспільства і природи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти реалізації соціального виміру професійної освіти були вивчені такими вченими: Т. Королук [2], Г. Мальцева [3], Ю. Плахтій [4],

Р. Шандра [11]. Було використано матеріали чинних нормативно-правових документів, що регламентують досліджувану проблематику.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У наукових працях та нормативних документах досліджуване питання представлено недостатньо. Потребують дослідження можливостей поширення європейського досвіду на українську практику збільшення соціального виміру професійної освіти.

Мета дослідження – проаналізувати особливості нормативного забезпечення реалізації соціального виміру професійної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Зміна умов штовхає університетську спільноту на якісно нові межі служіння суспільному прогресу. Протягом своєї історії заклади професійної освіти були центром інтелектуального потенціалу, гарантом культури та соціальної стабільності. Кожен етап їхнього розвитку формував особливе гуманітарне середовище, яке було нерозривно пов'язане з певним суспільством. У цьому контексті соціально відповідальний університет визначається як соціальний інститут, який вносить особливий внесок у розвиток соціальної держави та соціально відповідального бізнесу через освітні та наукові функції, сприяє розумінню соціальної відповідальності як основної особистої цінності суспільства, де соціальна відповідальність є частиною культури [2]. У сучасних умовах модернізації українського суспільства заклади професійної освіти, потенційно визнані закладами світового рівня, не повинні розвиватися, ігноруючи їх особливу соціальну роль.

Соціальний вимір якості професійної освіти включає дотримання морально-етичних принципів освіти (насамперед, боротьба зі списанням, плагіатом) та навчання (у дусі національно-патріотичного виховання); соціальна відповідальність та розвиток партнерства навчальних закладів з бізнесом та державними органами шляхом проведення лекцій та тренінгів за участю їх представників, організації професійної практики студентів, реальних гарантій першої роботи для випускників (можливості використання набутих знань та навичок); забезпечення належного рівня оплати праці педагогічних працівників, який би стимулював їх роботу щодо підвищення професіоналізму, педагогічної майстерності та якості освітнього процесу [2].

Соціальний вимір має бути центральним у стратегіях вищої освіти на системному та інституційному рівнях, а також на рівні Єдиного простору вищої освіти та Європейського Союзу. Зміцнення соціального виміру вищої освіти та підвищення рівності та відкритості щодо відображення різноманіття суспільства є обов'язком системи вищої освіти в цілому і його слід розглядати як постійне зобов'язання.

Соціальні стратегії мають полягати в широкому діалозі між державою, професійними закладами освіти, представниками студентів та педагогами, іншими ключовими зацікавленими сторонами, включаючи соціальних партнерів, неурядові організації та представників уразливих, неблагополучних та недостатньо представлених груп населення. Такий широкий діалог має забезпечити розробку стратегій вищої освіти, спрямованих на забезпечення рівності та різноманітності, а також задоволення потреб широкої спільноти.

Правові норми або політичні документи повинні дати закладам професійної освіти роз-

робити власні стратегії виконання своїх зобов'язань перед суспільством, щоб розширити доступ до професійної освіти, навчання та повної освіти у системі вищої освіти. Відповідно до норм прийнятих документів, соціальний вимір професійної освіти стосується послуг, запровадження соціальної відповідальності закладів, заохочення їхньої співпраці з громадою, суспільством, роботодавцями, сприяння діяльності студентів, їх залучення до процесу прийняття рішень [3].

Державна політика реалізації соціального виміру професійної освіти визначається Верховною Радою України та реалізується Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади у сфері освіти та науки.

Державна політика реалізації соціального виміру базується на принципах:

- розвитку суспільства шляхом навчання конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для навчання протягом усього життя;
- доступності професійної освіти;
- міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України до Європейського простору професійної освіти за умови збереження та розвитку досягнень і прогресивних традицій національної школи [7].

Законодавство України у сфері освіти ґрунтується на Конституції України та Законах України («Про освіту», «Про вищу освіту»), спеціальних законах, інших актах законодавства та міжнародних договорах України, укладених відповідно до закону. Зокрема, у Законі України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. (Розділ I, стаття 3 «Право на освіту») зазначено, що доступ до освіти є рівним, незалежно від національності, віку, соціальної приналежності, статі тощо. В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на освіту. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політики, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального та майнового стану, судимості, а також інших обставин та ознак [8]. Встановлення обмежень та пільг, визначених специфічними умовами професійної освіти через особливості здобуття кваліфікації, не вважається дискримінацією.

Щоб реалізувати право на вищу освіту для осіб з особливими освітніми потребами, вищі заклади освіти створюють необхідні умови для здобуття якісної вищої освіти. Для реалізації права на вищу освіту особам, які потребують соціальної підтримки відповідно до законодавства, надається повна або часткова фінансова підтримка для їх утримання під час здобуття вищої освіти на кожному рівні освіти. спеціальність у державних та комуналь-

них закладах професійної освіти, якщо за станом здоров'я вони втратили можливість виконувати службові чи службові обов'язки згідно з раніше здобутою кваліфікацією, що підтверджується висновками медико-соціальної експертної комісії, а в інших випадках передбачених законом [6].

Відповідно до статті 64, випускники закладів вищої освіти вільні у виборі місця роботи, крім випадків, передбачених Законом. Заклади вищої освіти не зобов'язані здійснювати працевлаштування випускників [7].

Держава у співпраці з роботодавцями забезпечує створення умов для реалізації випускниками закладів освіти права на працю, гарантує створення рівних можливостей для вибору місця роботи, виду трудової діяльності з урахуванням здобутої освіти та суспільних потреб [6].

Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки здійснює моніторинг зайнятості випускників. Знеособлені статистичні дані щодо зайнятості випускників закладів освіти на ринку праці розміщуються в мережі Інтернет для вільного доступу у форматі, що дає змогу їх автоматизовано обробляти електронними засобами [8].

Зміни до статті 44 Закону України «Про вищу освіту» замінюють ЗНО на вступні іспити, тим самим надаючи можливість тим абітурієнтам, які готувалися до складання іспитів і не зможуть вступити до ЗНО на ці дати через обмеження. Відомо, що фактичні органи ДНР/ЛНР не допускають абітурієнтів до пунктів зовнішнього оцінювання [6] території Донецької та Луганської областей.

Вищі заклади освіти Єдиного простору вищої освіти повинні готувати студентів до того, щоб вони стали активними, критичними та відповідальними громадянами, пропонували можливості навчання протягом усього життя та підтримували міцну культуру академічної та наукової доброчесності. створити інклюзивний, інноваційний та взаємопов'язаний Європейський простір вищої освіти до 2030 року [11]:

- інклюзивний – оскільки кожен студент матиме рівний доступ до вищої освіти та повну підтримку в завершенні навчання;

- інноваційний – оскільки він впроваджує нові та більш послідовні методи навчання й оцінювання, які будуть тісно пов'язані з дослідженнями;

- взаємопов'язаний – оскільки спільні рамки та інструменти продовжуватимуть підтримувати та зміцнювати міжнародне співробітництво та реформи, обмін знаннями та мобільність співробітників університету та студентів [1].

Питання мобільності студентів та викладачів є одним з ключових завдань Болонського процесу. Зважаючи на багато ще не вирішених проблем, держави-учасники беруть на себе зобов'язання сприяти мобільності грантів та позик, координувати спільні зусилля з подолання перешкод до мобільності через спрощення візових процедур та процедур по отриманню дозволів на роботу, а також сприяючи участі в програмах мобільності [9].

Право студентів на академічну мобільність регулюється Законом України «Про вищу освіту», Положенням про порядок реалізації права на академічну мобільність затвердженим постановою КМУ від 12 серпня 2015 р. № 579 [5]. Окрім цього, заклади вищої освіти приймають внутрішні правові акти щодо реалізації права на академічну мобільність. Такі акти діють у КНУ ім. Тараса Шевченка (КНУ), Київському національному лінгвістичному університеті (КНЛУ), ЛНУ ім. Івана Франка (ЛНУ), НУ «Львівська політехніка» (ЛП) та інших навчальних закладах.

Студенти мають можливість взяти участь у великій кількості різноманітних програм академічної мобільності. Для пошуку відповідної програми можна скористатися сайтами посольств, стипендіальних фондів, служб академічних обмінів, освітніх організацій та ін. Можна, наприклад, скористатись такими програмами академічного обміну як Global UGRAD (США), Fulbright Graduate Student Program (США), «Mevlana» (Туреччина), Erasmus+ (ЄС) тощо. Також можна знайти цікаві проекти на сайтах освітніх організацій і програм British Council Ukraine, Французького інституту в Україні, Італійського інституту культури в Києві, Kyiv Educational Advising Centre тощо [10].

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Таким чином, соціальний вимір професійної освіти є принципом формування ефективної соціально-орієнтованої системи. Дотримання цього принципу вимагає вдосконалення структури і якості взаємодії в першу чергу держави, підприємців і системи професійної освіти з урахуванням інтересів усіх суб'єктів соціально-економічної діяльності. Результат взаємодії у формі конкурентоспроможного, відповідального ініціативного фахівця, орієнтованого на активну діяльність, стимулює процес формування суспільства якісно нового рівня.

Надалі доцільно виділити проблемні аспекти нормативного забезпечення реалізації соціального виміру професійної освіти в Україні та окреслити можливі шляхи для їх вирішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комюніке конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – досягнення цілей». *Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_576 (дата звернення: 01.08.2021).

2. Королук Т.О. Соціальний вимір якості вищої освіти. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/17689/97-98.pdf> (дата звернення: 06.08.2021).
3. Мальцева Г.И. Социальное измерение инновационного образования. *Университетское управление: практика и анализ*. 2010. № 1. С. 35–40.
4. Плахтій Ю.В. До питання нормативного забезпечення соціального виміру вищої освіти в європейському освітньому просторі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2014. № 24. С. 227–232.
5. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність : постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-p#Text> (дата звернення: 09.08.2021).
6. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
7. Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо працевлаштування випускників»: Закон України від 06.10.2016 р. № 1662-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 48. Ст. 807.
8. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1511013443341400#Text> (дата звернення 04.09.2021).
9. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 6 червня 2019 р. № 2745-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 30. Ст. 119.
10. Шандра Р. Реалізація студентами права на академічну мобільність. URL: https://osvita.ua/vnz/high_school/71057/ (дата звернення: 26.08.2021).
11. Шандра Р. Римське міністерське комюніке: основні положення. URL: <https://osvita.ua/vnz/reform/79352/> (дата звернення: 08.09.2021).

REFERENCES

1. Komjunike konferenciji ministriv krajiv Jevropy, vidpovidalnjnykh za sferu vyshhoji osvity «Zaghaljnojevropejskij prostir vyshhoji osvity – dosjaghennja cilej». [Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education “European Higher Education Area – Achieving Goals”] URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_576 (accessed 01 August 2021). [in Ukrainian].
2. Koroljuk T.O. Socialnyj vymir jakosti vyshhoji osvity. [Social dimension of the quality of higher education] URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/17689/97-98.pdf> (accessed 06 August 2021). [in Ukrainian].
3. Mal'tseva G.I. (2009) Sotsial'noe izmerenie innovatsionnogo obrazovaniya. [Social dimension of innovative education.] *Universitetskoe upravlenie: praktika i analiz*. no. 1. pp. 35–40. [in Russian]
4. Plakhtij Ju.V. (2014) Do pytannja normatyvnogho zabezpechennja socialnogho vymiru vyshhoji osvity v jevropejskomu osvitnjomu prostori. [On the issue of normative support of the social dimension of higher education in the European educational space] *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Draghomanova*. no. 24. pp. 227–232. [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro porjadok realizaciji prava na akademichnu mobilnistj : postanova Kabinetu Ministriv Ukrajiny vid 12.08.2015. no. 579. [On approval of the Regulations on the procedure for exercising the right to academic mobility : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 12.08.2015 № 579.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-p#Text> (accessed 09 September 2021). [in Ukrainian].
6. Pro vyshhu osvitu : Zakon Ukrajiny vid 01.07.2014 no. 1556-VII. (2014) [On higher education : Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1556-VII.] *Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny*. no. 37–38. pp. 2004. [in Ukrainian].
7. Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrajiny «Pro vyshhu osvitu» shhodo pracevlashtuvannja vypusknykiv» : Zakon Ukrajiny vid 06.10.2016 no. 1662-VIII. (2016) [“On Amendments to the Law of Ukraine “On Higher Education” Concerning the Employment of Graduates” : Law of Ukraine of October 6, 2016 № 1662-VIII.] *Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny*. no. 48. pp. 807. [in Ukrainian].
8. Pro osvitu : Zakon Ukrajiny vid 05.09.2017 no. 2145-VIII. [On education : Law of Ukraine of 05.09.2017 № 2145-VIII.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1511013443341400#Text> (accessed 04 September 2021). [in Ukrainian].
9. Pro fakhovu peredvyshhu osvitu : Zakon Ukrajiny no. 2745-VIII vid 06.06.2019 (2019) [On professional higher education : Law of Ukraine № 2745-VIII of 06.06.2019] *Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny*. no. 30. pp. 119. [in Ukrainian].
10. Shandra R. Realizacija studentamy prava na akademichnu mobilnistj [Exercise of students' right to academic mobility] (2020) URL: https://osvita.ua/vnz/high_school/71057/ (accessed 26 August 2021). [in Ukrainian].
11. Shandra R. Rym'sjke ministersjke komjunike: osnovni polozhennja [Roman Ministerial Communiqué: Basic Provisions] (2021) URL: <https://osvita.ua/vnz/reform/79352/> (accessed 08.09.2021). [in Ukrainian].